

NEKROLÓG

Ő maga volt a bibliográfia – In memoriam Lakatos Éva (1931–2014). Nem ismertem nála elhivatottabb sajtóbibliográfust. Egész egyénisége kisugárzóan a hírlapok szeretetéről szólt. Mindent tudott, minden apró részletet, amely egy hazai sajtóorgánium életében bekövetkezett, és bármikor, bármilyen időben bizalommal lehetett hozzá fordulni. Másnap vagy legkésőbb a következő héten már ott várt válaszaival, borítékjaival, az illető kutatónak szóló, személyesen számára előkészített, felkutatott anyaggal. Miközben mindig rajongva, izgatottan, csillogó szemmel beszélt a periódikákról, főként a hírlapokról. „Ez a heppem, a mániám – mondogatta, amint azt egy videóinterjú is nemrég megörökítette – másnak más, tudom, nekem ez. A fiaim fontosabbak csak ennél.” És mesélt, ahogyan más talán nem is mesélhetett, arról, hogy a hírlapok, a napilapok a történelmi korok lenyomatai, de annál is fontosabbak: mikro-történetek eseti hordozói, örök mementók, köztük egyéni, személyes sorsokkal. Hogy milyen mély is az a bizonyos *műltnek kútja*, azt Lakatos Éva ezekből a hírlapokból tudta leginkább kiolvasni, ezekből merítette folyton megújuló erejét és a nekiveselkedésekhez szükséges kitarását.

Falusi tanító szülők gyermekeként 1931. december 17-én született a Kiskőrös melletti Bócsán. 1949-től rövid ideig az Országgyűlési Könyvtár munkatársaként dolgozott, majd Dezsényi Béla biztatására és közbenjárásával 1952 decemberétől került az Országos Széchényi Könyvtárba, előbb a Gyarapítási osztályra, majd a Hírlaptárba. Itt – inkurrens gyarapítóként – a Dezsényi vezette sajtóműhelyben, a korábbi önálló státusszal rendelkező Hírlaptárban kötelezte el magát egy életre a folyóiratok és hírlapok mellett. A Hírlaptár különgyűjteményi státuszának megszűnése fájdalomosan érintette, ekkor, 1969-ben került a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyóirattárának élére, de rövid intermezzo után (1971-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárában is gondozta a folyóiratokat) 1972-től visszatért régi munkahelyére, az Országos Széchényi Könyvtárba. Sokrétű munkája a Plakát- és kisnyomtatványtáron keresztül az állományvédelmi mikrofilmbezésen át az Olvasószolgálati osztályig felkészültté tette, hogy a teljes – ámbár jórészt feldolgozatlan – állományt átlássa, kezelje, több irányból feltárja, s fontos, hézagpótló szakmunkák sorát jelentesse meg, főként a magyar irodalmi folyóiratok és a színházi periodikák terén. Közben a korábbi főiskolai könyvtárszakos végzettsége mellé 1974-ben egyetemi diplomát is szerzett. 1977-től az egykori Hírlaptári „csapattal” a Hírlapfeldolgozó Osztályon kezdte meg az emberpróbáló munkát, ahol elkezdődött az időszakos kiadványok tételes összerendezése és teljes rekatalogizálása. 1984-től egészen az utóbbi évtizedig, nyugdíjba vonulásáig az Olvasó és Tájékoztató Szolgálat Hírlapcsoportját vezette, igazi tájékoztató könyvtárosként és bibliográfusként, kiapadhatatlan szaktudását, gyűjteményi ismereteit és tapasztalatait önzetlenül az olvasók, kutatók rendelkezésére bocsájtvta. Talán kevésbé ismeretes, hogy csoportvezetőként ő állította össze a Hírlapolvasó kézikönyv- és szabadpolcos gyűjteményét, és ő vezette, fejlesztette a cikk-katalógus építését is.

A 15 kötetre rúgó *Magyar irodalmi folyóiratok bibliográfiája (1972–2000)* révén már a magyar bibliográfiairóadalom nagyasszonyaként emlegették, joggal, hiszen az irodalomtörténet-írás számára történelmi jelentőségű e munka, mely nélkül felelősen tájékozódni aligha lehetséges. *A magyar*

színházi folyóiratok bibliográfiája 1778–1949 (2011) hasonlóan nagy ívű vállalkozása volt, melyet nem másnak, mint az úknagyapa Szigligeti Ede emlékének ajánlott. Lakatos Éva nélkül bizony nagyon szegényes és bizonytalan lenne a mai, sok tekintetben még fehér foltoktól tarkított sajtótörténeti térkép. Ehhez járult tételesen hozzá az idén zárult *A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája 1704–1944* (2010–2014) című munka is, melynek előszavában szintén azt hangsúlyozza, hogy a sajtó az élet tükré. És ez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a szerkesztői, kiadói szubjektivitás ezt deformálhatja, mégis egy sajtóbibliográfia a társadalmi, a gazdasági, a politikai és a kulturális élet leghűbb lecsapódását fogja át, amint egy-egy korszak sajtója „készen kínálja a kutatásnak” az adott kor „egészének léletszerű és közvetlen megismertetését.” A tíz évvel korábbi *Sikersajtó a századfordulón* című könyvét tanítómestere, Dezsényi Béla emlékének ajánlotta, aki egy korabeli hivatali véleményezésben feletteseként még azt írta róla: „gyors és pontos munkát végez”, sőt, olykor „hajlamos a munkatempó túlzott felfokozására” is. Lakatos Éva, aki ekkor már tudományos munkatársi besorolásban dolgozott, mindeközben számos egyéb repertórium vagy készülő sajtóbibliográfiai kiadvány lektorálását is elvállalta, nem csoda hát, hogy az Új Magyar Irodalmi Lexikon sajtóvonatkozású cimanyagának lektorálási teendőit is őrá bízták évekkel később.

Amikor bekerültem az OSZK-ba, azt mondták az idősebb, tapasztaltabb kollégák: „a két Lakatostól tanulj!” Éva néni volt az egyik, akivel bevallom, kezdetben nem mertem hosszasan, a napi munkát, feladatokat, 'aktákat' meghaladóan beszélgetni, nehogy valami olyasmire tapintson rá, amit én feltételezhetően nem tudok, nem ismerek a sajtó végeláthatatlan világából. Az évek során aztán az ő szelíden nevelő-tanító attitűdje sokunkat arra is megtanított, hogy minél több ismerettel gazdagszik valaki, annál inkább rájön, mennyi mindent nem tud még valójában.

Évekkel később, már nyugdíjas korában, férje, Botka Ferenc titokban küldött levelet, arra kérve, hogy Éva szeretne még legalább két nagyobb munkát, két bibliográfiát megjelentetni életében, segítenék-e ennek a megszervezésében? De persze úgy, hogy Éva erről a kérésről magáról semmit ne tudjon! Úgy éreztem, aligha szolgáltam rá erre a bizalomra, mégis teljesen egyértelmű volt a válasz, hisz nagyobb örömmel talán senki másnak nem segíthetnék. *A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája (1704–1944)* ekkor indult el, és Éva még láthatta, amint idén tavasszal elhagyta a nyomdát a befejező 5. *Pótlások, kiegészítések* kötet is. Az anyag maga persze negyven év alatt gyűlt össze, kitartó, szorgalmas munka eredményeként, s mintegy kétszázezer cédula anyagát újr alapozva, újrarostálva született a hézagpótló, végső kiadvány. Az első kötet megjelenésekor, 2010-ben Bíró-Balogh Tamás joggal írta róla, hogy nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire fontos ez a segédkönyv, amely érdekességek, igazi csemegék, irodalom- és művelődéstörténeti kuriózumok egész sorát hordozza szinte valamennyi lapján, s ugyanakkor szomorúan azt is megjegyezte, hogy a Lakatos Évához hasonló, páratlan bibliográfusok mindezek ellenére többnyire semmilyen szakmai megbecsülésben nem részesülnek.

Amíg a munka készült, sokat beszélgettünk, sokat morfondíroztunk, és sokat morgolódtunk is közösen egy-egy elakadt munkafázison. Ámbár Éva sohasem panaszkodott, másokat (közvetlen kollégákat) sohasem korholt, a közös célért, a számára szent ügyért az igazi ügyesetretet buzdóságával és kitartó munkabírással tett meg minden tőle telhetőt. Ha kellett szép szóval kérve, ösztönözve, bátorítva, rimánkodva is másoknak, csak készüljön már el az az újabb elektronikus fejezet, melyhez ő büszkén gyártotta, javította írógépén egykori céduláit. Én, aki csak külső pozícióból figyeltem (főként munkaszervezési és kiadói feladatot vállalhattam, s csak csekély mértékben szakmai segítséget), ezt az alázatot és szerénységet csodáltam benne leginkább. Éva rendületlenül dolgozott, bejárt szinte minden nap, még a nyolcvanon túl is. Szaladt a folyóson, kezében cédulákkal, szobájából a Hírlap olvasó felé. Pihenni szinte sosem láttuk. Csillogó szemmel nézett vissza, ha megkérdeztük egy-egy ügyről, mert ő már sejtette, tudta a kérdés megfogalmazása pillanatában, hogy van a birtokában valami, ami érdekelhet, ami ide vág, ami segíthet. Kifogyhatatlan energiái voltak, amihez

örökös kíváncsiság párosult, s mindez olyan egyszerűvé állt össze személyében, hogy már csak emiatt is lenyűgöző volt vele találkozni.

Nyolcvanadik születésnapjára a köszöntő-köszönő szavak sokasága mellé nyolcvan doboz sört kapott, közvetlen kollégái szervezésében többen köszöntöttük akkor szerény, de bensőséges körülmények között, egykori és mai óeskások. És amikor Botka Ferenc pár éve elhunyt, Éva néni egyik beszélgetésünkkor már emlegette a nagy fenyőfákat, ott kint, a kismarosai temetőben, amelyeknek védő árnyékába nemrég őt is elkísértük.

Csilingelő írógépeinek hangja, gyönyörű kacaja, csuklóján a fordítva, befelé néző órájának képe, a magyarázás hevében kifejező taglejtése azonban itt marad velünk mindvégig. És persze az a mosoly, amivel éppen a kezembe nyom egy újabb borítékot, lapkivágatot, cikkeket, vagy csupán egy-egy sort, bibliográfiai leírást, amiről úgy gondolta, érdekelhet, a végén mindig hozzátéve: „maguk csak írjanak!” S mi tudtuk, a többi ő számon tartja, a gyűjtés, a teljességre törő szigorú rendezőelv kísérte későbbi feldolgozás megnyugtatóan biztos kezekben van.

Hírlapolvasótermi, olvasószolgálati munkáját és az időszaki kiadványokkal kapcsolatos szakbibliográfusi kutatásait nyugdíjba vonulása után is aktívan folytatta, elhivatottan vetve bele magát a feltáró és rendszerező munkák újabb fázisaiba. A hivatali munkaviszony megszűnése nála teljességgel jelképes, tulajdonképpen észrevehetetlen is volt, hiszen szeretett munkája egész életét kitöltötte, annak minden napján foglalkoztatta. Tudta, hogy az egyes bibliográfiák, sajtórepertóriumok összeállítására a szakmában égető hiánypótlásnak számít, s azt is, hogy sietnie kell: nem csak az állományok olykor siralmas, málladozó állapotai miatt, de az időigényes munka kapcsán, saját ideje miatt is. Pedig akkor még nem tudhatta, ahogyan senki más sem, milyen hirtelen ragadja majd ki a betegség az amúgy mindig közvetlen, vidám és jovialis szakembert a munkából, s állítja a munkaszeretettől fűtött egyént a befejezhetetlen munka képletes torzója elé. Kegyetlen pillanatok, a legkegyetlenebben következtek.

Élete, munkája mindvégig a hiány leküzdését célzó építő szolgálat volt. Méltán nyert *Bibliothecaria Emerita* címet az Országos Széchényi Könyvtártól, hiszen az „életpálya-jelleggel végzett könyvtári munka” honorálása, elismerése az ő esetében messze nem valamiféle megtisztelő gesztus volt csupán. Éva néni tapasztalataival, gyűjteményismeretével, személyes példamutatással és a kollegialitásnak olyan fokú gyakorlásával is növelte utódai, fiatalabb kollégái ismeretét és szaktudását, melyet nem lehet egyszerűen a jó szakember, a jó tanár példájával ábrázolni. Nem valamiféle magányos egyénként, tiszteletré méltó szakemberként dolgozott, s nem is volt valamiféle klasszikus értelemben vett tanári alkat, mégis nagyon sok ’tanítványát’ ismerem a legkülönbözőbb nemzedékekhez tartozók közül, akik egytől egyig hálával és tisztelettel beszélnek róla, tudván, hogy páratlan szakismerete és felülmúlhatatlan szorgalma mellett az ifjabbak iránti tanító attitűdje is csodálatra méltóvá tette. Ha periodikákat, hírlapokat érintő ún. referenzskérdés merült fel, mindenkinek örömmel segített, miközben úgy tűnt, ő maga volt a bibliográfia. Egyszemélyes intézmény volt. Ritkán, de adódnak pillanatok az ember életében, amikor megérez ilyeneket, talán éppen azért, mert semmi sem állt távolabb Éva személyétől, minthogy ő ilyeneket gondoljon önmagáról.

Akadnak szellemek, akiknek kiválósága, értéke és kritikai ítélőképessége nem tükröződhet csupán a publikációkban, melyeket hátrahagyott. Az ilyen emberek – alkatukból, magas fokú felkészültségükből, igényességükből, elhivatottságukból és mégis mindent áthidaló szerénységükből fakadóan, a jó ügy iránti alázatukból következően – csak a személyes megtapasztalásban, az eleven, szellemi dialógus intimitásában és az örömteli segítségnyújtásban mutatják fel többnyire leírhatatlan érdemeiket, igazi talentumaikat. A szomorú hírre, hogy nem lehet többé közöttünk, jellemző módon órákon belül többen levelekkel, telefonhívásokkal reagáltak Szegedtől Marosvásárhelyig, barátok, munkatársak – hívei. Akik bár tudták, 84 esztendősen elmenni nem kirívó, mégis fájdalmasan lezáratlan, hirtelen jövő és döbbenetes egy olyan valaki esetében, aki korábbi tervei szerint még most is adatot gyűjtene, írógépén dolgozna, mindannyiunk és a magyar sajtótörténet javára.

Halálakor az OSZK-s gyászjelentés szép sorában az állt, a raktárban tiszteletére „zöld-fekete sorfalat állnak a bekötött hírlapok.” Méltán, hiszen munkássága túlzás nélkül egy Szinnyei, egy Fitz, s az egykori mentor Dezsényi Béla munkájához hasonlítható. Busa Margit halálakor még valamelyest önmagamot is biztatva hessegettem el félelmeim, kételyeim a felkészült, átfogó tudású, minden sziszifuszi munkát szeretettel és odaadással vállaló sajtóbibliográfusok elkopó, eltűnő, utolsó egyéniségeivel kapcsolatosan, mondván: itt van nekünk még Éva! Ma reszketve kérdezem, lehet, hogy ő volt az utolsó?

BOKA LÁSZLÓ